

Bódi Lóránt

Humor és vészorszak

Viccek, karikatúrák a koalíciós időszakban (1945–1948)

A vicc olyan sajátos társadalmi, kulturális jelenség, amely bizonyos „időtlen” formák és alakzatok mellett képes leképezni azt a történelmi időpillanatot és korszakot, amelyben létrejött. A viccek sajátossága, hogy egyszerre tudnak orális műfajként cirkulálni egy adott populáció körében, konkrét szerző nélküli kollektív alkotásokként, illetve intézményesülhetnek különböző humorműfajok formáiban: kiadványokban, újságok hasábjain vagy más médiumokban.

Tanulmányomban történelmi szempontból közelítem meg a második világháború utáni viccek, karikatúrák témáját, különös tekintettel a humor olyan formáira, amelyek direkt vagy indirekt formában összefüggésbe hozhatók a vészorszak eseményeivel és annak szereplőivel. A vizsgálat forrásbázisát elsősorban az 1945-től megjelenő *Ludas Matyi* vicclap karikatúrái és viccei szolgáltatták. E cikk egy nagyobb kutatás részét képezi, éppen ezért nem célom végső következtetések megfogalmazása, sokkal inkább e forrásanyag kontextualizálására törekszem. A humor és a vicc témájának eddig is nagy figyelmet szenteltek különböző diszciplínák¹

---

¹ Simon Critchley *On Humor* című könyvében John Morreallra hivatkozva a humorelméletek három típusát különbözteti meg, a humornak és nevetésnek tulajdonított hatások mentén: fölény-felsőbbrendűség, megkönnyebbülés, szokatlan. Az első típusba sorolja Arisztotelész, Platón megfigyeléseit és a kora modern „humorelméleteket” (például Hobbes), amelyek a vicceken a mások felett érzett felsőbbrendűség-érzést határozzák meg. A megkönnyebbülés jelenségét Herbert Spencerhez és leginkább Freudhoz (*A vicc viszonya a tudattalanhoz*) köti: a nevetés során olyan energiák szabadulnak fel, amelyek káros vagy elnyomó hatásúak lehetnek a tudat számára. Az elméletek harmadik csoportja a humort a valóság törvényei szerint feltételezett, elvárt és az ezzel szemben a viccben megjelenő szokatlan vagy furcsaság okozta feszültségre vonatkoztatja (Critchley 2002: 2–3).

(pszichológia, filozófia, antropológia-néprajz,² irodalom- és nyelvtudomány). Az elemzett sajtótermékről is születtek már elemzések (Botos 1989; Demeter 2013; Takács 2003; Heltai 2012), ugyanakkor a vészorszakkal való összefüggésben mindeddig nem foglalkoztak vele.

Mielőtt a második világháború után közvetlenül megjelenő vicclapok és azok vicceinek és karikatúráinak elemzésébe kezdenék, néhány lényegi kérdés feltételére vállalkozom. Az elemzett viccek és karikatúrák a mai olvasó számára akár ízléstelennek, megbotránkoztatónak hathatnak. Mennyiben érthetjük (félre) ezen időszak vicceit és karikatúráit anélkül, hogy kísérletet tennénk a korabeli olvasó kontextuális tudásának rekonstrukciójára? Ebben a tragikus és bizonytalanságokkal teli interregnum-időszakban, amikor még sem a háborúról, sem a vészorszakról nem alakult ki egységes, „kanonikus” narratíva és fogalmi rend (Alexander 2014), amikor sem a holokauszt eseményének feldolgozására, sem annak ábrázolására vonatkozóan semmiféle „új” konvenció nem született meg, milyen új beszédrendet képviseltek az inkriminált viccek és karikatúrák (Cesarani – Sundquist 2012; Azouvi 2012)? Milyen funkciót tölthettek be? A vicc hatásmechanizmusának egyik alapvető kérdése – különösen a tárgyalandó témakörben: hol vannak a vicc tárgyának határai? Mi az, amiről lehet vagy nem illik, esetleg egyenesen tabu viccet csinálni? És mindez hogyan értelmezhető a háború utáni időszak kontextusában? Hogyan ábrázolták ebből a nézőpontból a vészorszak során tapasztalt erőszakot? A jelenből való visszatekintés konstruálhat egy olyan vélt határsértést,³ amit a kortársak egyáltalán nem éreztek volna sajátjuknak. Hogyan oldható fel tehát a diszkrepancia a mai poszt-holokauszt olvasó tudása – vizuális-történelmi-etikai normái – és a pre-holokauszt olvasó között (ezen a holokauszt és az ehhez kapcsolódó trauma fogalmát és diskurzusát értve)? Gyakran a viccek, karikatúrák szerzői maguk is túlélők, érintettek voltak, sok esetben reflektáltak saját tapasztalataikra.⁴ Vajon ez hogyan befolyásolhatta a traumaábrázolás mikéntjét?⁵

² A társadalomban élő antiszemitizmust elemzi vicceken keresztül: Dundes – Hauschild 1983.

³ Ennek kapcsán gondoljunk az elmúlt néhány évtizedben például az Art Spiegelman *Maus* sorozata (1987) vagy Roberto Benigni *Az élet szép* (1997) című filmje, illetve Zbigniew Libera *Konzentrationslager* (1996) című munkája mentén lezajlott, a holokauszt ábrázolhatóságára (reprezentációjára) vonatkozó normatív vitákra (Langer 2006: 30–48).

⁴ *Ludas Matyi*, 1945. 11. 11., 4–5; *Pesti Izé* (Parraghi).

⁵ A *Ludas Matyi*ban gyakran helyet kaptak humoros formában az újság szerkesztőit és szerzőit által elszenvedett sérelmek és atrocitások. Ezt csak erősíthette, hogy az újság munkatársai személyes történetük alapján is vádolták az adott „nép ítélőszéke” előtt lévő személyeket, egzisztenciális „fedezetet biztosítva” az újság megszólalásainak.

„GÁSPÁR ANTAL lapunk illusztris rajzolóművésze, akit 1944-ben lakásáról elhurcoltak, arra kéri Márkus arany vitézségi érmes t.főhadnagyot, akivel az Isaszeg környéki majorokban volt együtt, hogy a nyilasok elől elrejtett rajkazettáját, mely számára nélkülözhetetlen, szíveskedjék visszajuttatni a „Ludas Matyi”

Vicc- és élclapok

A második világháborút követően összesen négy vicclap kezdte meg működését (*Ludas Matyi*, *Fűrészből Szabad Száj*, *Pesti Izé*).⁶ Ezek közül elsőként a kommunista párthoz közel álló⁷ *Ludas Matyi* jelenhetett meg, amely hamar nagy népszerűségre tett szert, 1946-ra elérte a 100.000-es példányszámot.⁸ Több újságíró és karikaturista (például Gáspár Antal, Kaján Tibor, Kassowitz Félix, Királyhegyi Pál⁹) egyszerre akár mind a négynek készített munkákat, emiatt a rajzok és a viccek stílusa és a lapok vizuális megjelenése erősen hasonlított egymásra. Az aktualitásokra való reflexió a háború utáni politikai vicclapok általános jellemzője volt. A vészkorszak tematizálása, illetve a hozzá kapcsolódó helyszínek, események, jelenségek: a deportálás, a koncentrációs tábor, a munkaszolgálat ábrázolása elsősorban az 1945. október 19-étől zajló népbírósi perekkel összefüggésben jelent meg. A *Ludas Matyi* címlapjain és hasábjain megjelenő karikatúrák főként az aktuális politikai establishment, legfőképp a kormányzat szereplőinek gúnyrajzait közölték, de megjelentek olyan rajzok, karikatúrák is, amelyek a háború utáni mindennapok jelenségeivel foglalkoztak.¹⁰ A képek további témáit a két világhá-

---

szervezőségébe. Esetleg Vértess és Varga István mérnökszázadosokat kéri, adjanak felvilágosítást Márkus főhadnagyról.” (*Ludas Matyi*: Gáspár Antal, 1945. július 1., 4.)

⁶ A *Ludas Matyi* első száma 1945. május 20-án jelenhetett meg, a kisgazdapárti kötődésű *Szabad Száj* 1946. június 22-én, a Szociáldemokrata Párthoz köthető *Pesti Izé* pedig 1946. november 17-én indult.

⁷ Az újság főszerkesztője a Moszkvából hazatérő Gábor Andor lett. A lap másik szerkesztője, Szegedi Emil korábban a *Szabad Népnél* dolgozott.

⁸ Példányszámok; *Ludas Matyi*: 1947: 130.000–140.000, 1949: 200.000, 1952: 250.000, 1956: 400.000. Az 1951-ig működő *Szabad Száj*: 100.000. *Pesti Izé* kb. 160.000–170.000 példányban jelent meg (Demeter 2013).

⁹ Királyhegyi Pál idevágó munkásságát különösen fontos megemlítenünk. Királyhegyi Pál humorista, hírlapíró az 1920–1930-as években forgatókönyvíróként dolgozott Hollywoodban, majd londoni tartózkodás után tért haza Magyarországra. 1944-ben Auschwitzba deportálták, 1945-ben tért vissza. A *Ludas Matyi* és a *Szabad Száj* állandó szerzője volt. *Mindenki nem halt meg* című humorregényét folytatólagosan közölte a *Képes Figyelő* 1946. 47. számától Sebők Imre illusztrációival. A lap a következőképpen vezette fel Királyhegyi regényét: „Izgalom. Szatíra. Dermesztő réműlet. A nemrégén véget ért hihetetlenül aljas kőkorszak története ez a könyv.” Az 1979-es *Az első kétszáz évem* című önéletrajzi kötetbe is bekerült Királyhegyi műve, az ahhoz készült illusztrációkat Kaján Tibor jegyezte. Kisantal Tamás irodalomtörténész a vészkorszak memoárirodalmáról szóló írásaiban utóbbi kötetet és illusztrációit Jaroslav Hašek és Josef Lada közös művével, a Švejkkel hozta összefüggésbe. Kisantal szerint Királyhegyi Hašekhez hasonlóan a történelmet kívülről szemlélő kisember perspektívájából, groteszk formában meséli el saját deportációjának történetét (Kisantal 2015; Királyhegyi 2015).

¹⁰ Mindkét lap külön rovatban, egy-egy állatfigurán keresztül mutatta be áldidaktikus formában az új kormányzatok által kialakított eljárásokat és az intézményi kényszerek működését. Felsorolásszerűen: népbíróságok, igazoló eljárások, lakáskiutalás, „vetköztetők”.

ború közötti politikai elit és kisebb részt a kulturális élet¹¹ szereplői biztosították. A háborús (fő-)bűnösök¹² hazahozatalát és a népbíróági pereket karikatúrák, gúnyrajzok formájában kommentálta a vicclap.¹³ A vézskorszakra utaló vagy egyes eseményeit direkt módon megjelenítő képek többsége a háborús bűnösök pereirehhez kötődött, de megjelentek olyan viccek is, amelyek a háború utáni időszak társadalmi feszültségeit (antiszemita pogromokat, a visszatérő zsidó lakosság helyzetét, a vagyon- és lakáselkobzások miatt kialakult helyzetet és a restitúció lehetőségeit)¹⁴ tematizálták. Ugyanakkor nem kizárólag a vicclapok sajátossága volt a háborús bűnösök gunyoros, écelődő hangvételű ábrázolása. E hangnemre figyelt fel a Magyar Radikális Párt hetilapja, a *Haladás* tárcaírója is, aki így foglalta össze

¹¹ Különösen Fedák Sári ellen folytatott a *Ludas Matyi* negatív kampányt, akit népellenes büntetért háborús bűnösnek két, majd nyolc év börtönbüntetésre ítélték (a jogtalan ítéletet 1995-ben semmisítették meg). Fedák Sári hosszúra nyúló (1900–1944) karrierje alatt a magyar operettjátás egyik kiemelkedő alakjává vált. Heltai Gyöngyi *Az Operett Metamorfózisai 1945–1956* című könyvében (2012: 11–38) a Fedákkal szemben elkövetett sajtókampányt a tömegkultúrába beszűrődő szovjetizáció, a Horthy-korszak „tömegkultúrájával és mentalitásával” való szimbolikus leszámolás egyik állomásaként értelmezi.

¹² Eltérő súllyal jelentek meg a háborús főbűnösök: Horthy Miklós (összesen 80 esetben fordult elő) és Szálasi (44) a viccek és karikatúrák legtöbbit feltűnő szereplői. Őket követi Imrédy Béla (24), Endre László (22), Bárdossy László (14), Baky László (8), Sztójay Döme (8), Jaross Andor (6), Ferenczy László (0).

¹³ A háborús bűnösök hazahozatala, a népbíróági perek, majd az ítéletek végrehajtása is különösen nagy sajtófigyelem mellett zajlott. Világhíradóban és képriportokban számoltak be az amerikai segítséggel zajló hazahozatalról, a napilapok tudósítottak a perek kimeneteléről, sőt a tabloid *Képes Figyelő* fotósorozat is közölt a kivégzésekről (Endre Lászlóval a címlapon). Közvetlenül az egykori nyilas vezetők és háborús bűnösök elfogását követően két könyv is vállalkozott börtöninterjúk keretében, hogy a közvélemény számára bepillantást nyújtson az elkövetők személyiségébe. Az újságíró Kelemen István *Interjúk a rács mögött. Beszélgetések a háborús főbűnösökkel* című könyve megjelenítése mögött az alábbi szándékok álltak: „A bűnös is ember, legfeljebb bűnös ember, akinek – mint ahogyan a leglegtisztább embernek is vannak bűnei – minden bűnössége mellett – bizonyonnyal erényei is vannak. Ezeket az erényeket kutatja lázas buzgalommal e sorok írója, szeretné megfeyteni a nagy rejtélyt, milyen erényekkel szereztek a magyar háborús bűnösök tömegeket az országban, szeretné, hacsak egy percre is, megpillantani azt az arcot, mely a megtévesztett és félrevezetett népnek tetszett.” Szirmai Rezső és Gartner Pál *Fasiszta lelkek: pszichoanalitikus beszélgetések a háborús főbűnösökkel a börtönben* című kötetében (1993) az újságíró Szirmai zsurnalisztikus portréi egészültek ki Gartner Pál pszichoanalitikusnak nehezen nevezhető interjúival. A körülbelül fél-egy oldalas elemzéseket, a könyv újrakiadása során született recenzióban Balogh Iván „mélyenckedésnek” nevezi (Balogh 1994).

¹⁴ *Bánatos ember*

– Tudja, azért nagyon elszomorodik az ember.

– Min?

– A szomszédom, egy deportált most érkezett haza. És egyetlen ruhája sincs meg...

– Szegény! Mi lett a ruháival?

– Mindet eladtam.

véleményét: „Érthetően az a tréfálkozó évődés, kedélyesen csipkelődő lecsepülés, könnyed gúny, amellyel a sajtó egy része a visszahozott bűnösöket fogadja. Ez a hang helyén való lehetett, amikor a fasizmus arcának csak egyik felét ismertük meg: a szereplők siralmas tehetségtelenségét, elképesztő műveletlenségét, hivalkodó becstelenségét, szégyenletes gyávaságát, hazug pózait, szemérmetlen törtetését pénz és hatalom után.” Majd ekképp zárta sorait: „Az ország jövője, mert lelkének gyógyulása függ attól, ki tudja-e vetni magából teljesen és véglegesen ezt a sok gennyes gócot. Nagy és komor feladat, nem tűr évődő gúnyt. Futó pillanatokra sem.”¹⁵

Az erőszak képei

Folytassuk néhány példával a *Ludas Matyiból!* Kortársi nézőpontból tekintve mind a három kép direktsége és az ábrázolt erőszak megbotránkoztatóként, elidegenítőként hathat.¹⁶ Mi volt a cél velük: büntudatkeltés, ítéletalkotás, a közvélemény hangolása? Az első két képen¹⁷ megjelenő főalak, Endre László nyilas belügyi államtitkár a deportálások egyik fő felelőse, aki 1945. október 7-én amerikai segítséggel került vissza Magyarországra. A rajz keletkezésének dátuma annyiban fontos, hogy a háborús főbűnösök ellen indított per – amelynek helyszíne a Zeneakadémia volt – 1945. december 17-től 1946. január 7-ig tartott, vagyis a kép a hazahozatal utáni és a per megkezdése előtt időszakra utalhatott. Emiatt bizonytalan, hogy a kép alatt szereplő szöveg hol hangozhatott el. Egy Endrétől származó nyilatkozat mondata vagy annak parafrázisa, ironikus „átköltése”?

Endre László keresztbe font karja a bűnösre kerülő bilincse utalhat. Endre alakjától jobbra a rajz sejtethetően a deportálás és a koncentrációs táborba kerülés folyamatát ábrázolja. Alaktalan, azonosságuktól megfosztott, szó szerint megkopasztott tömeg vonul a deportáló vonatok előtt. A megalázó, a személyiség megfosztásával járó hajvágás folyamatát két figurán keresztül mutatja be az alkotó, az egyik a kép előterében, a másik a középtérben helyezkedik el. Mindkét esetben egy csendőrszerű és egy német (az uniformisok alapján azonosítható) katona kopaszt

¹⁵ *Haladás*: Visszhang, 1945. 10. 20., 5.

¹⁶ További kutatást igényelne a háború utáni, a koncentrációs táborokról és az üldöztetésekről a sajtóban és kiadványokban megjelenő képanyagok és az itt bemutatott rajzok összevetése.

¹⁷ A rajz készítője Kaján Tibor volt, aki karikaturista pályafutását az 1945-ben megalakuló *Ludas Matyinnál* kezdte. A 2017-ben elhunyt karikaturista a lap több munkatársához hasonlóan egy új, fiatal karikaturista nemzedékhez tartozott (néhány személy a szerkesztőségéből: Hont Ferenc, Gál György, Kassowitz Félix, Palásti László), és egyúttal a vészkorszak túlélője volt: 1944 karácsonyán a szovjet csapatok szabadították ki a fogdából, ahova a munkaszolgálatból való szökés miatt került 1942-ben, Galántán (vö. Kaján – Martin 2005: 94–95).

Egy igazán jóember vallomásából

André László: Azt akartam, hogy a hája szála se görbüljön meg senkinek.

Inyestester színházi receptjei

Miket főz ki a Kis Ujság kritikusai?

A Kis Ujság egyik legutóbbi számában a következő kritika jelent meg Bajor Gyúzló: „Aranykorában tücsök szobor csillós játékos napagur...”
E sorok megrázkóztattak bizonyítják, mitféle bonyolalmak származnak; ha a kritikus helyett (vétevével) a pánemestert küldik el, hogy színházi beszámolót írjon. Amennyiben a Kis Ujság a jótevőben is a vendéglátó ipartól kölcsönzi ki hasonlatait, rövidesen a következő fogásokat találják nevezzet lap lachonyi-háján:

Latabár Kálmán

Operettészószban meghegyperegetett idek csődesztis hie-telensélt [ta valyi viceekkel körsítve.

Major Tamás

Izletes esonthús ceetes tormával, apró Góbbi-szelet-kékekkel körsítve, a la Nemzeti Színház.

Kiss Ferenc

Kötözött sonka, sak spárgával, bitó-fatányérs-nak kikészítve.

Gombaszögi Ella

Rubintós serpe-nyóben kétoldalt békebell rostélyos saját zstrjában.

Makay Margit

Királyi szárnya, frissenlevagott darabokban, herán-totPalasovszkyval

Es komoly **Legőbbet fizet írő- és számológépeért**

NOVUM számoló-és írógépet VII. ker. Dombóvár-utca 28. szám- és V. Telési Pal-utca 22. Telefon- 630-918. — Szüve megvásárolva gépet a helyszínen feltehetően.

Más...

— Ezt a doktor Malomkövyt nem lehet megcsopogtatni...
— Orvosa úszásközi?
— Ah! Anyját kér.

Nem bosszantó?

Ez itt Trafik Jenő, aki örökölt egy milliót és ki-ötözökött.

Ez történt egy délelőtt

Tegnapelőtt este beko-pogatot hoztam a házmegebezt az átnyújtott egy papírlapot, amelyről szemmel látható volt, hogy másodfokú végzés. Beplátoztam, s a velő meg-fagyott a vesémben. Be-utaják hoztam Pefer Gyúzlát.
— Ki ez a Pefer Gyúla? — kérdeztem el-tündőve.
— Ez az a Pefer Gyúla akit beutaltak Gó-óh — felelte.
— Dehiszen jómagam is nyomorult beutalt va-gyok! — fakadtam ki.
— Ilyen az élet — mondta erre ő.
Hís ha ilyen, legyen ilyen. Jőjön az a Pefer. Ha nem foglódik, effé-rünk a diványomon ket-ten is. Beszélj ő az én lábnál, én fejnél. De az

és szón tödőitem, milyen nóm örül, hogy egy ma-gyos férfi utaltak he-jozza. Erre kiderült, hogy Spék Auréliánk fetezője és hét gyermeke van. A lakása most valóságos gyermekjátékszótár.
— Nem izeszt meg. Kvantáné, lellem. Nekem már minden mindegy.
Makacs elhatározasom. nek nyilván bíre mehetet, mert másnap délutén egy lakásfalatnál tisztviselő keresett fel. Nem kerteit, — Miért nem fellebooz? — kérdezte szigorúan — Nem szokásom.
— Ehhez a bánásmód. hoz nem vagyunk hozzá-szólvra — mondta nehe-ztelen. — Ha nem talál jogcimet a fellebbezésre kérjen tanácsot valakitől.

A becsali zárka fala Rendőrökkel körülállva, nem kár — nem kár! Bévül meg a jómadarak Szomorúan nótázgatnak, be kár — be kár! Mindnek — azt a kutya-fáját — Jól elhúzzák a nótáját... Füleljünk csak... hallga-hallga... Milyen nótát huzat az a betyár, betyár, Sok betyár?

Bárdossy:
Csókolom a kis kezedet!
Mért is küldtem el a hadüzenetet??
Pár szó volt csak... de most elég Ahhoz, hogy elteljenek engemet!

Jaross:
Kint étem a Felvidéken az ungvári határba, Nem gondoltam másra ott én, csak a szegény Hazámra!
A kis zsidók lepenéztek, hogy ügyüket intéztem;
Elfogadtam és azután mindet el is intéztem!

Endre László:
Amikor majd nem leszek már, Tudjátok meg, hogy ki voltam néktek??
Bárscsak tudnám mi lesz Ha a Népbíróság színe elé lépek?... Nem véd senki... megvidólok... Kövel dobnak, nem lesz kinek fájnát! Kímöndják az ítéletet!
S én az égbé leszek deportálva!

Imrédi:
Pénzem az nincsen nekem, Am volt egy nagymámám!
Majd ő igazolj kérem,
Ha erre szükség lesz netalan!!
Ósímről felmutatnak Jé néhány iratot... Sajnos, mind összetépték
A németek és a nyilasok!

Reményi-Kunder:
(duett)
Úgy megyünk el egymás mellett,
Mint két ismeretlen...
A Pénzügyet és az Ipart Vezetjük mi ketten!
Te az Ipart deportáltad...
S mívé lett a Pénzügünk...
Most a cella ablakából Csak a multba nézünk!

Szólasi:
Nem tudom az életemet hol rontottam én el?
Gyógyítgatom a szívem egy utolsó reménye!!
Elhúzatom halkán csendbe,
En ebbe a kegyelven bele fogok halni!
Összartartás! Ne Nem szeretnék
Egyedül maradni!!!

Nyilvánosan majd csak a Városi Színházban adható elő!
Engedélyezi a szerző: **Pártos Jenő**

Vízhatlan esőkabát
Férfi, nő és gyermek esőkabátok, rendkívül jó minőségben, nagy választékban. Hermann Fülöp esőkabátüzem, Eszery-Zsoltány-ut 33. sz. udvarban.
Vízhatlan esőkabát

Nem nagyon demokrati-ka, de megérdemeltünk egy ráadásos munkánkat ilyen tartózkodású fogadás. Ad-sonk egy próbát uram velünk, s majd megjátja, hogy azén mirdg nálunk for fellebbezni.
Meg-ett a szívem rajta, Megszerkesztettem egy fellebbezést és bevittm a la-káshivatalba. Azmo: ker-tem, sorba álltam, beju-tottam, előttem a megma-gyarszák átmentem, ki-keresék, lementem, ki-érték, felmentem meg-nyiták, beírták, átvittem, aláírtam, csatoltam, le-mentem, igazoltam, le-mentem, utánanézték, lepe-csétéltek, behízyoltattam, megmutattam, csatoltam, megnézték, besadtam, ik-tarták, azamat kaptam.
Ezzel a számmal azután hazamentem és leültem a

Tabi László

(Vasárnap nagy gyűzőpompával te-
mették el a Kiskunhalason 1944 októ-
ber 11-én lelévő 194 munkaszol-
gálatos kiasott tetemét.)

Az egyik volt keretlegény: Látod, komám, amikor agyonvertük őket, nem is tudtuk, hogy 194-en voltak.
A másik volt keretlegény: Ha az a hat meg nem lóg, most kilenne a 200.

A 7 legbájosabb vicce

Keleti László, a kiténő komikus, leül a kávéházi társaságra mellé és teát rendel. Barátja csodálkodik:
— Mi az, Laci? Már nem szeretéd a babkávét?
Keleti szomorúan felel:
— Leszoktam róla. Mert egy feketé nekem semmi. Ha kettőt iszom, nem tudok aludni. És ha háromt iszom, akkor már a füstöpcinél sem tud aludni...

Slabsburg Ottó nem teheti a lábait osztrák földre. Most igy népreli el Bécsbe való bevonulását.

Tilos a napok politikálása klasszikusban. Mind- szentjé bizonyos elhatárolás, hogy Milánóba költöznek...

Önműntetés New Yorkban: a falu kijelentette, hogy nem karagrik Amerikába...

A sportközönség nagy érdeklődéssel figyeli utóiratát az adópengő a dollárt?

Rövidesen megjön az első UNRRA szállomány: az a régi már elvett ööl, hogy inszulin-levest, szabarszár-pázköltet és nemicillin-kelet fog adódni...

Ék a baci az új sorbanállási hormánybíró, aki a helyséri- men tanulmányozta a sorbanállás okait...

A 7 legszomorúbb vicce
— Ugy látszik, megszünt a papírhiány...
— Miből gondolja?
— Olvasom, hogy több milliárdal emelkedett a bankjegyforgalom...

A Ludas Matyi szerkesztőségében
— Valami kétszeres apróság kellene a vetkűzetőkről.
— Tegnap éjszaka lehűzték rótam a kétszeres kabátomat.

Ravasz ember
— Képzeld, ez a Pregovác hamis papírokkal svábnak adta ki magát!
— Miért?
— A jüsitőit vagónok miatt.

Proszit, söt Profit kiáltott

Matiszjalvy István
autófuvarozó és népgyűző

miközben fekete fuvarokkal saját maga egészségére és jólétére üritette a népgyűzős fonházát.

Féltreétes a Teleki-téren

— Megveszi az ingemet?
— Feketén?
— Na és? Otthon kimoshatja.

Elhangzott...
...Csandý György jól sikerült kirohadása a demokrácia ötványai ellen...

...most következik Pihár István, Horthy- és a Szótjau-rezim kiruló bemonódója, aki négyhónapi szerény hallgatás után elérkezettnek látja az időt, hogy régi működését folytassa.

Az első komoly hídvicce
— Atjön velem a budai le- génylakosomra Manca?
— Nem.
— Nem? Hát ezért dolgoz- tak nyolc hónapig éjt napalás téve a Kosuth-hidon?!

Elveszett
pénztárca nagybösszegű pénzzel és ránnéve érté- kes iratokkal. A becsületos megállás az értékes irato- kat megtarthatja, csak a pénz hozza vissza.

Befejezték a hidcsatát...

Megkezdődött az ostrom

Agyáva Békáné

Béka Benő volt a legbecsületesebb állat az egész erdőben, bár sok ellensége volt. — Az erdei füzösbenek azzal gyanúsították folyton, hogy eldugja a füzésüket. Leg- alább is ezt kellett hánni, mert folyton azt hallotta:
— Szörnyű, a füzé- tésünk már megint a béka van!
Hyeenkor mindig elf. nékenyen megruntá- ta, hogy nincs is ott semmi, mert becsületos fiú volt és sokat tartott a jóhírére.
A felesége, Béka Benőné, ezülett Kutykarutty Katié, szintén nagyon rendes természetű volt, csak kicsi bátoriatlan. Egyszer azzal jött haza a pácoról:
— Képzeld, Benőnkén, ötven ezer pengő új szénogapré- lék és még hozzá gusztlusian is.
— Miért? — kérdezte Benő. — Romlott volt?
— Azt nem, csak le volt köpve.
— Ki köpte le vajjon?
— En, amikor meghallottam az árást. De rögtön el is szaladtam.
Ilyen bátoriatlan kis teremtes volt Benőné. Egyszer, am- kor egy kecskebéka próbált közeléni fejéje, remegve kér- dezte meg a barátjától:
— Mit gondolsz, kérték, a vén kecskebékák is megnyal- ják a sőt?
Egy délután együtt ült az urával frízésesen berendezett moszkuban, amikor kopogtatfak az ajtón. Benőné kinézett.
— Végem van! — alkötötte. — Itt a gölyös!
Szivottépően belegeve vette magát a földre és csak akkor csillapult le kissé, amikor az ura megnyugtatta:
— Térj magadhoz, fiám, nincs semmi baj, nem hozott gyereket, csak meg akar emlí...

A remek felhajtó!

(Dr. Gulácsy György belügyi államtitkár fel- hivatással fordult a lakossághoz, hogy a kábít- sátság javításának érdekében este mindenki menjon az utcára.)

— Te öregem, ma gyenge éjszaka van, semmi szájról nem akadt!
— Ne félj! Hapsi! Gulácsy államtitkár úr már intézkedett, hogy a kuncsok jöjjenek.

meg egy nőt egy fekete ollóval. A jelenet erőszakossága, a hajvágás durva aktusa, a figurák kegyetlen magatartása, az arctalan (és meztelen?) tömeg vonulása konfrontálódik a rajz ironikus paratextusával („Egy igazán jó ember vallomásából”), illetve a jól ismert szólással („a haja szála sem görbül”), amelyet direkt módon, nem a mondatban rejlő átvitt, szimbolikus értelemben (’nem esik bántódása’) illusztrál a kép.

Hasonlóval találkozhatunk a második képen. Endre László figurája kiegészül további szereplőkkel (Baky László, a Nemzetbiztonsági Iroda volt vezetője, szintén volt belügyi államtitkár figurájával, illetve két női alakkal). A kép jobb oldalán nyugodt, idillikus jelenetében a szereplők áttekintenek a bal oldalon zajló brutális történésekre, ahol csendőrök ütlegelik, verik a batyujukat cipelő és menetelő tömeget. A kép alatt szintén Endrétől származó cinikus pseudo-idézet szerepel: „Hogy én mához egy évre a Népbíróság előtt, hogy fogom szeretni ezeket a ronda zsidókat”. Ahogy az előző kép esetében is, a rajz az ütköztetésre, a két állapot kontrasztjának direktségére épít. Mindkét kép stratégiája tehát a felháborodást, az elítélést sugallja direkt eszközökkel.

A harmadik kép egyik sajátossága, hogy az előző kettővel szemben nem a főbűnösöket, hanem a gyilkosságok, atrocitások közvetlen elkövetőit mutatja meg. A rajz „apropóját”, ahogy az a kép feletti zárójeles szövegben is szerepel, a Kiskunhalas¹⁸ meggyilkolt munkaszolgálatosok újratemetése adta.

A kép előterében, a tömegsír előtt álló két durva kinézetű egykori keretlegény kommentálja a korábban elkövetett gyilkosságokat, miközben a havas csendéletben koporsók kigyózó tömegei helyezkednek el mögöttük. A képen a keretlegények abszurdra fokozott számolása és a koporsók súlyos tömegei kerülnek kontrasztba.

Az elemzett karikatúrák esetében kérdésként merülhet fel, hogy az ábrázolt jelenetek, a „zsidó szenvedések” mennyiben töltötték be az elítélésre szánt vétkesekhez képest alárendelt, illusztratív szerepet utóbbiak bűnösségének demonstrálásában. Az erőszak, a kegyetlenség, a konkrét aktusok bemutatása a viccekben is teret kapott:

A Népbíróságon: Védő: Igaz ugyan, hogy a vádlott két munkaszolgálatost agyonütött, ezzel szemben megőrizte őt deportálnak a holmiját. Ezeket a dolgokat önhibáján kívül csak azért nem tudta visszaadni, mert közben azokat is agyonverte valaki.

¹⁸ Máig nem teljesen tisztázott módon 1944. október 11-én az ott állomásozó SS-csapatok, illetve a helyi lakosság és a MÁV-alkalmazottak is részt vettek az atrocitásban, aminek következtében a 101/322-es század 200 személyéből 194-et meggyilkoltak (W1).

1001 éjszaka 1945-ben

A dzsin, aki teli zacskó aranyt hajtált be annak idején Bagdadban az élő emberek ablakán, hogy ki próbálja, milyenek, féltéredt és nagyot nyújtakodott.

— Hát most milyen jó viccet lehetne csinálni? — kérdezte önmagától; de nem felelt önmagának, mert bízta dzsin volt, megvágta, hogy kívül áll szóba. Budapestre esett a tekintete.

— Ebben van fantázia — mormogta, mert tudta, hogy

mondta és behajított egy zsák porcukrot egy másik ablakon. — Visszadobja? Örül neki? Egyik sem. Ehelyett dühös kövér ember jelent meg az ablakban és ráordított a megrémült dzsinre:

— Hát a másik szákkal mi lesz, Teofil? Kettőt fizettem ki a kaffában!

A harmadik a flegmatikus volt. Ahogy a zsák cukor koppant a padlón, ránézett és csak annyit mondott:

— Unyog gyerek ez a Vas Zoltán! Maton, hánap csis-

ti még mindenből kisült valami; és mindenkiről is.

Fogta magát és behajított egy zsák valóságot, prima porcukrot egy frissen igazolt tanácsos ablakán; és várta a hatást. Örülni fog neki? Visszadobja? Nyugodtan alkáltsák tovább? De egészen más történt.

A másik ablakon kiugrott a tanácsos.

— Ugylátszik feljelentett valamelyik baloldali, — káromkodott s futva eltűnt az éjszakában.

A dzsin vállat vont; ez maas volt neki.

— Lássuk tovább, —

tatott palacsintát! — Ezzel a másik oldalára fordult és tovább áldott.

A negyedik helyen, ahogy bedobta a dzsin a zsák cukrot, nagybajuszú úr ugrott ki az ablakon és hozzálépett: — Ahoga hozta azt a zsák cukrot? — kérdezte.

Igen, — mondta a dzsin barátságosan. — Nem jár érte semmi.

— Dehogy nem, — mondta a nagybajuszú, aki államrendőrségi detektív volt, — három hónap jár, mert tiziklonál nehézebb csomagokat Pestre hozni szigorúan tilos...

Zsábó Sónak piadallan verse Lóci fiáról.

Azt hittem, vége már az ügnek, végre nyugodtan alhatok, azt hittem, vége már az ügnek, de Lóci váltig faggatott: — Apa meséld el hogy csináltad? Megusztad tényleg? Nem lehet! — Hiszen tudod, ártatlan voltam! — mondtam és Lóci nevetett.

Nevetett és én is nevettem, de nyugtot ezán sem hagytott, schogyan se ment his fejbé, hogy ér szabaddalor vagyok. Nevetett és azt mondta egyszer: — Meséld a dolgot! Érdekel! Hisz úgy tanultam, aki nem jó, az a sarokba térdepel!

Ezt mondta Lóci igazatfán s ugrott, mint mindig, hogyha szól. — Hát tudod — kezdtem, biza benne, hogy végül ő is igazol — hát tudod — mondtam eltűnővé — ez valami egészen más! — megváráztam, hogy mi a fontos, hogy mi a szolidaritás,

tanítottam, hogy más a rendszer (utáltam rá, hogy így se jó) s hogy ami tegnap Nietzsche volt még, ma így hívják, hogy niszévé, hogy amikor a verset írtam, még nem ismertem a vezírt és hogy Berlinben sosem jártam... — Na látod — mondtam — hát ezért,

ezért van az, hogy igazoltak az újságok s az emberek... — És Lóci szólt: — Na, hagyjuk abba, ennyire nem vagyok gyerek... — Hát nem hiszel? — Nem! — De ha mondom! — Ahkon meg pláne nem hiszem! — ezt válaszolta tiszteletlen és hoztette még: — Hiszen

tegnapellőt még te se hitted, hogy ért megúszod szárazon... — így feleltem rá össze-vissza és én mérgebem már azon töprengtem, hogy elverjem érte s az ügyre nontot izv tevényk. Je aztán csak megfeddtem érte, hogy legalább kívtek legyunk.

Valahol Nün

HORTHY MIKLOS: Nem mondom, unatkozom itt. Nézze meg ki volta

Hazafiasság

— Nem érdekes, hogy valamennyi nyilas vezető életben van, egy sem lett öngyilkos? — Gondolták, ügyis annyi áldozata van a hazának, szükség van erős férfiakra!

Legújabb!! Legújabb!!

Riadalom a Kőso-utcában

Atombomba a paradicsomlevesben?

Tegnap délután nagy riadalom támadt a Kőso-utcában. A riadalom oka egyrészt a túlfűtött pottlikat légtör, másrészt Csepelka Rezonőre, aki költozva jelent meg a ház udvarján. — Atombombát találtam a paradicsomlevesemben! — kiáltotta magánkivil. Szerencsére akudt egy front-

vesselt ember, aki megállapította, hogy az, amit Csepelkáné atombombának nézett, nem egyéb közönséges nokkedlimal. Az esznetek folytatása nem lett, mert illetékos hely úgy találta, hogy az eszter, az amerikaiak a felelősek, akik nem tettek közé az atombomba részletes leírását.

SZÖRMEBUNDA

VETEL-ELADÁS GASTYONYI szikmesternél, ATSZABÁSOK RAKOCCI-UT 82

A Magyar Állam előszobájában

LUDAS MATYI: Werbimenek igen, de ezeknek nem sürgös a nyugdíj? EGY HANG A MAGASBOL: Nem, ezek régi özvegyek, már megszokták...

SOMOGYI SIRÁMOK

[Vidovics főispán úr emlékkönyvébe]

Somogyország kiskirálya Vidovics, Hosszú állatust, főispán, ne léonotis.

Kis-pazda, de nagyúr ő a Megyében, S a baryuzó nincsen neki Kegyében.

Engedélyez tiz kilót a Bendelet, De ő így szól: „Halt! Sanyorú Vendékek!”

Ami törvényi a miniszter Komponál, Tinktek az, bizonyára, Imponál.

De hogy étel pestieknek Is kjar, Tapadom én, a somogyi Kiskirály!

Zsirenek, bizánk, pesti kófic Vegye meg? Akkor inkább a vándri Rosszabb egye magi!”

Vasárnap ügető

KUN PÁTER: Milyen kár, hogy fapap ehhez a biúbánalhoz.

...nbergben...

am, a koszt nem rossz, de valahogy nem én: Magyarország kormányzója!

Megoldódott a Szabó Lőrinc-vers rejtélye?

Mint ismeretes, Szabó Lőrinc, legutóbbi nepirosági tárgyalásán nem sikerült megállapítani, hogy kihez írta a „Vezérhez” című ódát. A tárgyalás kőnézése a tárgyalás után már sokáig együttmaradt és redőkre ráncolt homlokukat járskát fel és azt: ugyan ki lehet a Vezér, akinek Szabó az ódát írta. Több érdekes feltétele alakult ki:

1. Hasonlíthoz, a pünök vezéréhez írta, aki 1928-ban már nem élt. Minthogy a vers 1928-ban íródott, annak a feltételek nagy a valószínűsége.
2. Szabó Lőrinc az ódát Attile-hez az angol munkáspárti vezéréhez írta.
3. Tóthótmóhoz írta, a Hét Vezér egyikéhez.
4. Szabó Lőrinc szemvedélyes sakkozó. Ódáját a legelőtöbbit Vezérhez írta.

Et utóbbi majdnem fedi a nagyközönség nézetét is. A nagyközönség tudniillik úgy véli, hogy Lőrincnek az ódát a legelőtöbbit Vezérhez írta.

Taszajtó Nagy Gergely esete a földigényléssel

— Minek örüsz úgy, Gergely?
 — En ne örünek? Ritka nagy szerencse ért.
 — Neccak.
 — Biss. A svabok elgényítétek elütem a földet.
 — Bolond vagy te, Gergely.
 — Vagy félgyagy. Az úgy vót Péter, hogy horttem a földigénylésemet. No mondok, most kőnd fő a postaföldet Gergely, mer lesz ti föld dőst. A földöző bizoecésigba három magyar nemzeti svab ült, a elük meg a jedőő ur vót. Menek be a jedőő urhon, derék egy svab ember az, csak éppenhogy bíany, piszkos gazember, dehat egy svabja más az is a szep. Hat ott felekez a jedőő ur hazánát a földön a kukorékol. Anygisten, jedőő ur, mondok, erre elkészti a Dőcsend-őstől enekéni, de érőssel s így... szep. No, gondolom, emmost nyélvén nem érva s menek kifele, de csak utánam hajbát a jedőő ur, hogy aszonnya, nem kőnd ődet Gergely, most csak a magyarok szepak, halad, a Péter Franci, a Kelecskősz Pepi, meg a Múter Szepi. Így a szepak, mondok s menek kifele. Akkor dehat a szepak szepbba a földöző, a szep — szep — szep — szep — szep, hogy aszonnyal az mlyszegben van, Gergely? Mondok, főd kőne Aszonnya, egyéb nem kőt s néz a szembe mejjén. Abszolút ember vagyok, ismerhecc, Péter, megagrattem minyeg az alkutmat, mondok, dehonnyal galambem, ezem a tektit gazdasági szerzem is kőne. Aszonnya, nagy őcsesi magy, Gergely, hát nem teccem magának? Mondok, dehonnem, pont szjén a szepak a vacsagának, akor a jutasa tekonnyasok, meg a formájja is olyas. Aszonnya, hát nem szeretne megőcsöküni? Mondok, dehonnem, csak gusztonom sinca kőnd. Nagy marha, nagy Péter, így ő szerke kell az ilyen emberek, nem főd. Na, gondolom, most má alighanem el lesz nékelim s mentem hazra. Kérő Piros othban, lesz főd, Gergely? Mondok, algha lesz, mer nem akarom mlyszegoni a jedőőnet. Erre csak elfjűkud ávra a Piros, aszonnya, szőrcsőtlen egy osszon vagyok én, hogy ilyen tulajmlyas uram van, kendet minyeg csak kőfrancuzanciójűk s ri akar a szepozás, hogy aszonnya, láda-e, Gergely, má ki én csinálom az ópmányom, ha meglesz a főd, hozzánk gyin leki, oszt mast nem lesz bulle semmi. No, mondok, láda-e Piros, ávra van a búhjának, az érenyesség aszer csak megköt a jutalmát a földön.

Bartók Béla

A menybe megy Bartók Béla.
 „Jojjon” — intenek feléje.
 „Hiszen már az cétében
 Menyei volt a zenéje...”

Vargha marad a kaptafánál

MAK. - Látod Frigyes, mit nevez ez a sónok polgári életformának?

Megdöbentő visszaélések a választói névjegyzék körül

Ami a Magyar Nemzetből kimarad

Saját megdöbent tudósítónktól

A Magyar Nemzet egyik legutóbbi számában megdöbentő adatokat közöl a választói névjegyzék körül vizsgálódásokról. Elhatároztuk, hogy mi sem maradunk tételek és bezerjük néhány adatot, melyek döbbenetesen vetnek a Magyar Nemzetével. Reméljük, hogy közönségünk dobentésük hozzájárulnak a helyzet tisztázásához.

Megkérdezzük tehát az illetékesektől, miért maradt ki a névjegyzékből dr. Gómszki Alajos kör- és váltóügyvéd, aki pedig már csak azért sem gyámolisítható nyilas büntetésesével, mert a lakók egybehangzó véleménye alapján még 1928-ban elhunyt; kétoldali tudógyuladásban. Kik állnak e sőtét ügy mögött?

Hogyan lehet az, hogy a Külső-Pacsul-utca 117. számú házának 2000 lakója közül mindössze kétezere kérekezeszát mindfettek szavazó-képesnek, holott a szembenlevő óvodai hivatalos névjegykönyve szerint csak a 8 éven aluli gyerekek száma meghaladja a hatszáz-

ötvenet. Ki érti ezt? Mert mi nem.

Végigkísértük az egyik választói kiválasztás útján egészen a fellebbezési bizottságig, ahol azt a megdöbentő kérdést tették fel, melyek pártnak a tagja?

Az illető természetesen megtagadta a választ, mire kizárták a névjegyzékből. Ez az eset már nem is orvoslható, mert az illető azóta letartóztatták a nyilas összeesküvésben való részvétel miatt.

Se szeri, se száma az ilyen és hasonló eseteknek. Ugyanakkor körömvizsok emberek gyakorolják választói jogukat, például Rakóc Máttyás, Vás Zoltán, Holott köztudomású, hogy kommunista szervezőkben vették részt, azért, hogy előfűszek volna a Magyar Nemzetre, melynek előfűszek díja mindössze havi 400 pengő, mindaddig, míg a benne köztű cikkek következőben az infláció nem öt súlyosabb méreteket.

— vas.

Nyilas mult a kapu alatt

— Kőszeghy Tibor dr. a nyilas időkben a Husár Háza orvosra volt: ő szállította a hungarista légiónak a polycőző emberőrmeg és tudod, ma mit csinál?

— A Népbőroságban phén babéráln?

— Nem. Rendelőorvos Budán.

— Dehat nem kell előfűni a doktor urat. Tulán éppen a Hungarista légióba besorozott ágyútitelékéből megmaradt négy-öt embert kezel.

Bölcs ember

Nekem micsoda orrom van!

— Na?

— Tudtam, hogy ezen a héten drágább lesz a Ludas Matyi. A mult neti számból hu szat vótrom.

Öröm a háznál

— Na, végre elvettem a téli fűtés gondját...

— Csak nem kapott szennet?

— Azt nea. De nem gondok a hídge.

Rátartati menyecske

— Na, mi van elad, menyecske!
 — Nem eladé ez, cserénli jöttem!...

Mindennapi konfliktusok

Az imént elemzett rajzok elképzelt múltbeli eseményekre hivatkoztak, szereplőik a megnevezett tettes(ek) és a passzív, névtelen (arctalan) áldozatok. A gúnyrajzok és szöveges tartalmak másik típusában a háború utáni mindennapok jelennek meg, egyéni (sztereotipizált) túlélősorsok („deportált”, „munkaszolgálatos”, „auschwitzi” megnevezésekkel¹⁹) nézőpontjából, rendszeresen valamilyen konfliktushelyzetben. E konfliktusos szituációk közé tartozik a megbékélés abszurditása (Fogjunk össze, 1946.), a társadalmi kollaboráció (tettesek és áldozatok között), az elszámoltatást elkerülő nyilások (és az előző rendszer nyertesei) megítélése, a vagyon és ingóságok rekvirálása. A lakásügyek – mint társadalmi érdekkonfliktus – különösen markánsan jelentek meg a korszak sajtójában (Nagy 2013: 131–141).

Horthy és „bandája”²⁰

A háborús főbűnösök és az azt követő népbírószági perek során fontos szerepet kapott az a később évtizedekig meghatározó korszak- és történelemértelmezés, miszerint a háborús katasztrófa és az azt megelőző két évtized „fasiszta bűnei” a Tanácsköztársaság felszámolását végrehajtó ellenforradalmi rendszer 1919–1920-as létrejöttéhez és annak nevesíthető személyeihez kötődtek. (A kontinuitás hangsúlyozása végett kitérített szerepe volt Horthy Miklósnak, Endre Lászlónak és Héjjas Ivánnak is; Apor 2014: 97–118.) Ez a narratíva éppúgy megjelent a *Ludas Matyi* hasábjain is, elsősorban Horthy felelősségének hangsúlyozásával, aki „érinthetlensége”²¹ miatt a nevével fémjelzett rendszer potenciális visszatérésének képviselője maradhatott. Horthy háborús bűnössége összekapcsolódott a Tanácsköztársaság felszámolását követő fehérterrorral (Orgovány–Ukrajna párhuzam, 1945. 09. 30.) és a Somogyi–Bacsó-gyilkossággal is. E narratíva határozta meg a *Ludas Matyi* Horthy-képét az elemzett időszakban. Nem mehetünk el mellette, hogy e viccek és karikatúrák a korábban évtizedekig meghatározó Horthy-kultusz ellenében is hatottak, amely 1944 októberéig, a kiugrási kísérletig uralta a propagandát (Turbucz 2016: 291), ami csak fokozatosan adott teret a Szálasi-kultusznak (Paksa 2012), ugyanakkor utóbbi nem tudta megközelíteni a kormányzót övező propaganda léptékét és sikerességét sem.

¹⁹ Emellett bevett volt a „gázkamra”, „koncentrációs tábor”, munkaszolgálat, deportálás kifejezések használata is.

²⁰ *Ludas Matyi*, 1945. 10. 14., 1.

²¹ Horthyt Nürnbergben is csak tanúként hallgatták ki (Gellért – Turbucz 2012).

„Nyiszling”

A szarkasztikus, inszINUÁLÓ hangnem nemcsak a Horthy-korszak notórius képviselőit érintette, hanem az olyan szereplőket is, mint például dr. Nyiszli Miklós. Ebben a regiszterben csatlakozott a *Ludas Matyi* a *Világ* hasábjain folytatásokban megjelenő dr. Nyiszli Miklós *Doktor Mengele boncolóorvosa voltam Auschwitzban* című regény²² körül kibontakozó vitához is.²³ Ahogy azt Kisantal Tamás összefoglalta: e vita során a szerző különböző hangnemű és álláspontú kritikákat kapott olvasóitól, amelyekben többek között bűnrészességgel és a „szenvadások tőkésítésével” vádolták (Kisantal 2016). A *Ludas Matyi*²⁴ a túlzás eszközeivel élve hiteltelentve a leírtakat éppúgy a szenzációt kérte számon Nyiszlin.²⁵

A konkrét karikatúrák elemzésének megvilágításához egy történetietlennek és spekulatívnek ható kérdéssel szeretnék közelíteni. Miért nem volt tabu az ilyen típusú ábrázolás a korszakban? Mary Douglas antropológus gondolatait (Douglas 2003) követve jelen esetben az a kérdés, hogy mi volt a szerepe és funkciója az ilyen típusú vicceknek. Ahhoz, hogy valamit tabuizáljon egy társadalom, valamilyen konszenzusnak kell lennie magáról a tabu tárgyáról. Ahogy Mary Douglas a tabu és a vicc jelenségeit összekapcsolta, a vicc egy határátlépő eszköz, amely képes megkérdőjelezni, felforgatni adott gondolati struktúrákat, normákat. Mary Douglas a vicceket egyfajta „ellenrítusként” írta le, amelyek az adott társadalmi valóság időleges felfüggesztésére vonatkozhatnak. Ebben az esetben a háború utáni morális válság, egy új élet felépítésének szüksége mellett a vicceknek, karikatúráknak különösen fontos szerep juthatott. A háborús bűnösökről, nyilas vezetőkről készült karikatúrák és viccek rendszerint ezen személyek nagyságának megkérdőjelezésével és lealacsonyításával éltek.

²² Dr. Nyiszli Miklós könyve először 1946-ban Nagyváradon jelent meg, ezt követte az 1947-es magyarországi kiadás. 1947-ben a könyv ellen bírósági eljárás indult, amelybe a szerzőt csak átételesesen vonták be. A háborús bűnösök pereihöz hasonlóan a pert egy reprezentatív helyen (a háborús főbűnösök pereit a Liszt Ferenc Zeneakadémián voltak), a nagyvárad Szigligeti teátrum épületében tartották.

²³ Különösen érdekes, hogy Mengele alakja szinte kizárólag csak Nyiszli viszonyában jelenik meg.

²⁴ Összesen négy esetben foglalkoztak a regénnyel: *Ludas Matyi*, 1947. 01. 17., 7.; *Ludas Matyi*: Mi lesz? 1947. március 28., 4.; Hídvéghy Ferenc: A Világ-irodalom remekéi. *Ludas Matyi*, 1947. 10. 8. 2.

²⁵ „A Világ következő folytatásos regénye

Nagy problémát okoz a Világ szerkesztőségének, hogy dr. Nyiszli, a világhírű regényíró és boncoló regénye után milyen folytatásos regénnyel örvendeztesse meg olvasóit. Egyes verziók szerint a következő regény címe »Mengele voltam dr. Nyiszli Miklós mellett Auschwitzban« lesz, maga dr. Mengele fogja írni. Van egy olyan kombináció is, hogy így Iratok én címmel leközlök Hitler, Mussolini és Szálasi egyesített emlékiratait. Végül felmerült egy olyan terv is, hogy a jövőben egyáltalán nem közölnek folytatásos regényt, hanem minden lappéldányhoz egy stampedli vért és két lábszárcsontot mellékelnek” (*Ludas Matyi*: Mi lesz? 1947. 03. 28., 12. szám, 4).

Fogjunk össze!

Tragikomédia több felvonásban abból az alkalomból, hogy a hercegprimás általános amnesziát kért. Sulyok Dezső pedig azt javasolta, hogy a deportáltak fogjanak össze a deportálókkal.

ELŐJATEK.

MALCSÁK (Krausz bácsihez): Ide figyeljen, öreg... En most magát ezzel a vasdoronggal fejbeverem, de aztán seujnk meg a gyűlölség közöttünk!

I. FELVONÁS.

KRAUSZ BÁCSI (Malcsákhoz): Malcsák úr volt szives kiirani a feleségemet és a gyerekeimet... Most fogjunk össze, mert nagyobb dolgokról van szó.

MALCSÁK: En magával nem fogok össze.
KRAUSZ BÁCSI: Nem? Miért nem fog össze velem?

MALCSÁK: Mert maga nem egy igazi Krausz bácsi.

KRAUSZ BÁCSI: En? Miért ne volnék én egy igazi Krausz bácsi?

MALCSÁK: Mert magát el sem égették Auschwitzban.

II. FELVONÁS.

KRAUSZ BÁCSI: Csak nézem magát. Malcsák úr... Miért olyan levert?

MALCSÁK: Hátgya el. Krausz bácsi... Nagyon nehéz a szívem.

KRAUSZ BÁCSI: Dehát így nem tudunk együtt dolgozni... Ha maga ilyen szomorú, bí bántja magát, édes Malcsák-kom? (Megcirógatja.)

MALCSÁK (szokogva): Agyonverték egy zsidót Bivalytusnádon...

KRAUSZ BÁCSI: Ezért? Hát ezért, drága Malcsák úr? Hiszen ez mindenkivel megeshet...

III. FELVONÁS.

I. JÁROKÉLO: Ismerte a szégyény Krausz bácsi?

II. JÁROKÉLO: Igen. Meghalt?

I. JÁROKÉLO: Meg szégyény. Meghalt.

II. JÁROKÉLO: Es mibe halt meg?

I. JÁROKÉLO: Szót fogadott Sulyok Dezsőnek.

II. JÁROKÉLO: Es ebbe? Hogyhogy?

I. JÁROKÉLO: Osszefogott két deportáltval.

Hűggy, onahogy Fátyn!

ARANYLAKODALOM

— Mi az Sőtét bácsi? Ilyen fiatalon házassodnak a fiak?
— Igen. Csaldót alapítanak. Ugyanis családönként féltőlő aranyat lehet megtartani.

Ez is megoldás?

L. M.: Páterkám! Miért ül négy asztalnál?
B. I.: Mert a kommunisták nem ülnek le velem egy asztalhoz.

DARVAS SZILVÁS: A felelem nélküli élet balladája

Mindenki egyetért velem (szabadon ezt remélni), hogy rossz dolog a félelem, anélkül kéne élni s jaj, nincs szerencsénk minekünk, ha így általában hihetünk. Párragi jajszavában, mely írva lett és sírva lett, amíg egy nyilas nyírva lett, nem éppen hajzátában.

Art mondta: folyton félni kell (és ez nem holmi frázis), hogy rossz csapás, mivel sokakat tör a frázis is, mert hogy a mult már veszte van s a vége még túl messze van, hogy bárki is kivárja, hát megírta a honát, a gabonák és babonák sok bukott kiskirálya.

Mindenki látja, aki lát: életnek rút e forma, hogy dőlöt volna rá a világ az egész földreformra, ugye kérem és bizonyám, a hitben sincs már bizomány, tilontul nagy e tétel, és folyton-folyvást félni kell még a jövőtől is, mivel veresebb, mint a Péter.

Retteg a bankár, gyáros is, rút e világ profija, bőlesebb a falu, város is, mi marad itt profitra? Senora, moszós és madán, hej, nem így volt ez hajdanán, nem volt ok félelemre, helyén volt minden kis csavar s esendőr ügyelt a nagy magyar világtörténelemre.

Hiába ügyvéd és a NOT, a volt nyilas is reszket, néha íflet is van ott, ki hitte volna eztet, és egyre nő a félelem, mert van forint és éjelem, szürnyű, mi lesz a vége, ha ez a világ így halad, alig egy néhány év alatt wlegie kitor a béke.

Bizony, itt néha félni kell s még ez a jó a bajban, néha nem árt a félsz, mivel solnak a fején vaj van, hiába ballag a Balogh, az idő nem jár már gyalog s nincs mód, hogy visszaterne, ki miként vet, aként arat s a félelem azot marad, ki megoldozott érte.

UTOIRAT:

Egy kis számár kalandjai a nagy Budapesten. LVI.

KUKSI ÉS A VÍZDIJ

NEHCSAK PESTEN SZÁGÉDEN IS TUDUNK

ENYÉ, DE RÖNDÖS, EZ A BÖRÖNDÖS!

Gold

GOLD LÁSZLÓ
BÖRÖNDÉLZ
BAROSS-TÉR 15.

Keltelei számban - Tel.: 234-890
Sajátműhely
Böröndök, recitálók nagy választékban

Kuksihoz a házmogatózott egy móta rögget: Itt a számba: Huszonöt forint a vízdi! Fizesse ki ezt még máma!

„Ennyi víz? Sose itam!”
Mondta Kuksi a nem fizetett Lezárták a vízcsapját
Na kis Kuksi, nesze neked!

„Félebbeszek!” - mondta Kuksi -
A vízcsapnak megmunkálok,
Nem lesz elárva sokáig
A komfortos szép vízcsapom!”

Felzárkózt a NOT-hoz mentem,
Frat! Kuksi volt ez a terle,
Mert a lezárt vízcsapját
A NOT mentem kiengedte...

Feltételezhetően a háború mindennapjai, az erőszak közvetlen látványa és a háború brutalitásának vagy a vészkorszak eseményeinek képei (sajtófotók, világhíradók, MAFIRT Krónikák) a háború utáni társadalmi képzelet részei voltak. P. Szűcs Julianna művészettörténész *Művészettörténet* című kötetében (P. Szűcs 1985: 103–111) a Magyar Képzőművészek Szabadszakszervezete által szervezett, 1945. április 15-én a Múcsarnokban tartott kiállításon bemutatott Martyn Ferenc „gúnygrafikák” (1944)²⁶ kapcsán idézi a művész kortársi beszámolóit. Eszerint a háború direkt látványán kívül a háború utáni időszak sajátja volt az a törekvés, hogy az előző időszaktól való távolságtartás, az időszakok közötti cezúra kifejezéséhez a vizualitás eszközeihez is nyúltak: a sajtóban és különböző köztéri formákban is megjelentek a gúnyrajzok, karikatúrák. A kiállítás anyagát és Martyn grafikáit a szerző összekapcsolta a *Ludas Matyi* politikai karikatúráival: „Nem kellett a képzőművészetben különösen járatosnak lenni ahhoz, hogy valaki találkozzék a torzított és »gúnynal« teli állatszimbolikával, mint a megsemmisülő fasizmus jelképeivel”. Feltételezhetően a társadalom ingerküszöbe közvetlenül a háború után magasabb volt, mivel az erőszak emlékképei különböző alakot öltve folyamatosan jelen voltak.

Ernst Gombrich, a szintén pszichológus és művészettörténész Ernst Krisszel folytatott munkájában a karikatúra történetével foglalkozott pszichoanalitikus megközelítésből (Gombrich – Eribon 1999). A szerzők mellett érveltek, hogy a karikatúra késői, 16. századi megjelenésének oka a képhez való mágikus viszony,²⁷ a képen ábrázolt megváltoztatásától való félelem, vagyis a képek támadó használata nem tette lehetővé, hogy a megjelenített vonásait mintegy tét nélkül, „tréfából” módosítsák. A szerzők arra a megállapításra jutottak, hogy a mágikus gondolkodás megszűnése, feloldódása segíthette életre már „ártatlan” műfajként a karikatúrát. Kris elgondolása alapján „a karikatúra a mágianál használt képet helyettesítette”.

A vészkorszak reprezentációjának egy konvenciók nélküli, zárványszerű formáját mutatták az elemzett karikatúrák, gúnyrajzok és humoros szövegek, elsősorban az 1946-ban zajló népbírósi perekhez, valamint a háborút követő túlélői mindennapokhoz kötődően (a későbbi viccek és rajzok zsidó szereplői a palesztin történetekhez kapcsolódtak). A háború, a népbírósi perek, a vészkorszak vonatkozásában a *Ludas Matyi* nem próbálta meg átlépni azt a tudásszociológiai keretet, amely ismert lehetett a korszak olvasója számára, ugyanakkor sajátos eszközeivel tudott propagandacélokat szolgálni, büntudatot kelteni vagy akár felszabadulást és megkönnyebbülést okozni.

²⁶ A szerző továbbá megemlíti, hogy ezek a „gúnyrajzok” később, az 1965-ben a Nemzeti Galériában megrendezett *Magyar képzőművészek a fasizmus ellen* című kiállításon is bemutatásra kerültek.

²⁷ Leginkább a képpel való rontásokozás, az ellenség képén végrehajtott rombolás összefüggésében értették.

Források

- Haladás*: Visszhang, 1945. 10. 20., 5.
Ludas Matyi, 1945. 10. 14., 1.
Ludas Matyi, 1945. 11. 11., 4–5.
Ludas Matyi, 1947. 01. 17., 7.
Ludas Matyi, 1947. 10. 08., 2.
Ludas Matyi: Gáspár Antal, 1945. 07. 01., 4.
Ludas Matyi: Mi lesz? 1947. 03. 28., 4.

Irodalom

- Alexander, Jeffrey C. 2014: Holokauszt és trauma: Morális univeralizmus Nyugaton. In Szász Anna Lujza – Zombory Máté (szerk.): *Transznacionális politika és a holokauszt emlékeztörténete*. Budapest: Befejezetlen Múlt Alapítvány. 66–148.
- Apor Péter 2014: *Az elképzelt köztársaság. A Magyarországi Tanácsköztársaság utóélete 1945–1989*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. 97–118.
- Azouvi, François 2012: *Le Mythe du Grand Silence. Auschwitz, les Français, La Mémoire*. Paris: Fayard.
- Balogh Iván 1994: Szirmai Rezső – Gartner Pál: Fasiszta lelkek. Pszichoanalitikus beszélgetések a háborús főbűnösökkel a börtönben. *Thalassa* 1994/1–2: 337.
- Botos János 1989: *A politikai humor 1945–1948*. Budapest: Reflektor Kiadó.
- Cesarani, David – Sundquist, J. Eric 2012: *After Holocaust. Challenging the Myth of Silence*. London: Routledge.
- Critchley, Simon 2002: *On Humor*. London: Routledge.
- Demeter Zsuzsanna 2013: Vicclapok világgépe. In Feitl István (szerk.): *Nyitott/zárt Magyarország. Kulturális és politikai orientáció 1914–1949*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Douglas, Mary 2003: A tréfálkozásról. In *Rejtett jelentések*. Budapest: Osiris.
- Dundes, Alan – Hauschild, Thomas 1983: *Western Folklore* XLII/10: 249–260.
- Gellért Ádám – Turbucz Dávid 2012: Egy elmaradt felelősségre vonás margójára. Horthy Miklós Nürnbergben. *Betekintő* 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_gellert_turbucz [2018. 03. 24.]
- Gombrich, Ernst – Eribon, Didier 1999: *Miről szólnak a képek? Beszélgetések művészetről és tudományról*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Heltai Gyöngyi 2012: *Az Operett Metamorfózisai 1945–1956 a „Kapitalista Giccs” -től a haladó „Műmusjáték” -ig*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 11–38.
- Kaján Tibor – Martin József 2005: *Karikatúra a betűtengerben*. Budapest: Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. 94–95.
- Kisantal Tamás 2015: Kész kabaré... Királyhegyi Pál: Első kétszáz évem. *Jelenkor* 11: 1262–1268.
- Kisantal Tamás 2016: „Nyiszlingtől” az „atomfasizmusig” – Nyiszli Miklós memoárjának olvasatai. *Jelenkor* 12: 1280–1290.
- Langer, Lawrence L. 2006: *Using and Abusing the Holocaust*. Bloomington: Indiana University Press. 30–48.

- Nagy Ágnes 2013: *Harc a lakáshivatalban. Politikai átalakulás és mindennapi érdekérvényesítés a fővárosban, 1945–1953.* Budapest: Korall. 131–141.
- P. Szűcs Julianna 1985: *Művészettörténet.* Budapest: Magvető 103–111.
- Paksa Rudolf 2012: Vezér és próféta. Szálasi-kultusz a hungarista mozgalomban. *Kommentár* 2012/5: 73–83.
- Szirmai Rezső – Gartner Pál 1993: *Fasiszta lelkek. Pszichoanalitikus beszélgetések a háborús főbűnösökkel a börtönben.* Második, bővített kiadás. Budapest: Pelikán Kiadó. (Eredeti kiadás: Faust Kiadó, 1946.)
- Takács Róbert 2003: Nevelni és felkelteni a gyűlöletet. A Ludas Matyi karikatúrái az 1950-es években. *Médiakutató* 2003/1.
- Turbucz Dávid 2016: *Horthy-kultusz 1919–1944.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- W1 = Kiskunhalas, 1944. október 11.
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_maps&view=map&event_id=700&tmpl=itr&Itemid=195 [2018. 03. 18.]